

УДК 78.01:398:001.891.55

ВОЛОДИМИР ГОШОВСЬКИЙ ПРО ПОЛЬОВУ РОБОТУ ФОЛЬКЛОРИСТА

Володимир ПАСІЧНИК

*Кафедра музикознавства,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Валова, 18, Львів, Україна, 79000,
тел.: 050-586-06-37; e-mail: pasichnyk_v@i.ua*

Для дослідника народної музики велике значення має польова робота. позаяк усяка галузь музичної фольклористики визначає свої завдання, а їх успішне вирішення залежить від методично правильної спланованої польової роботи. Визначний етномузиколог ХХ століття Володимир Гошовський неодноразово наголошував на цьому напрямі діяльності у своїх наукових працях. У статті зібрано погляди вченого на питання польової роботи фольклориста.

Ключові слова: польова робота, польовий експеримент, питальник, інформант, народна пісня, музична фольклористика, етномузикологія.

Попри багатогранну діяльність та широту наукових інтересів, видатний український етномузиколог Володимир Гошовський, приділяв значну увагу питанням польової роботи фольклориста. Вчений надавав їй великого значення, наголошуючи, що саме польова робота становить перший етап наукової праці. Неодноразово В. Гошовський в усній формі повторював ключову фразу: “Робота фольклориста залежить від якості польової роботи. Якщо погано записати пісні, то користі мало з тої наукової роботи”. Учений стверджував, що фольклористи-дослідники повинні мати практику польової роботи, володіти мовою народу, за можливості, й діалектами, розуміти особливості матеріальної та духовної культури, знати історію народу. “Подорожі за піснями, повні пригод, несподіванок, нових знайомств та зустрічей, – остання романтична професія у ХХ столітті. Під час експедиції ми пізнаємо не тільки реальне життя сільського люду, але й ту ж саму реальність в художніх музично-поетичних відображеннях. І ці враження ми переживаємо двічі: під час експедиції та вдома, коли обробляємо зібраний матеріал, тобто коли його аналізуємо, розшифруємо та пізнаємо. Тільки так ми зможемо наблизитись до розуміння як таємниці народного музично-поетичного мистецтва, його семіотичної (знакової) суті, так і екзистенціальної суті його творців” [7, с. 413].

Питання польових досліджень для В. Гошовського були актуальними, як у ранньому так і пізньому періоді його наукової діяльності. Це підтверджує стаття “Соціологічний аспект музичної етнографії”, адже була написана тоді, коли вчений цілковито присвятив себе теорії та практиці кібернетичної етномузикології

(йдеться про вірменський період 1975–1986 роки). Квінтесенцією цієї статті постали питання польової роботи, як необхідної умови “епістемологічно коректної діяльності музикознавця-фольклориста” [4, с. 15].

В. Гошовський не залишив окремого фахового дослідження, присвяченого польовій роботі, проте його міркування про цей напрям фольклористичної діяльності знаходимо у лекціях для студентів, епістолярній спадщині, наукових працях.

Погляди на проблематику польової роботи та її значення у діяльності фольклориста, В. Гошовський сформулював, як на основі власного практичного досвіду, так і на критичному осмисленні праць зарубіжних і вітчизняних фольклористів, зокрема, Бели Бартока [1], Миколи Гордійчука [2], Леоніда Кулаковського [14] та ін. Особливо близькими для В. Гошовського були міркування Б. Бартока. Про це довідуємося з багатьох записів ученого на сторінках книги “Навіщо і як збирати народну музику”. Багато ідей Б. Бартока не тільки привернули увагу В. Гошовського, а й були ним поглиблені та розвинуті. Зокрема, це стосується таких питань, як вибору інформантів, роботи з інформаторами, методики польової роботи, порівняння музичного фольклору різних народів й інші питання.

В. Гошовський сам пройшов чималий шлях фольклориста-польовика. Власну систематичну експедиційну діяльність учений розпочав на Закарпатті у 1955 році [7, с. 360–413]. Потребу у цьому він висловив у листі до чеського етномузиколога Ольги Грабалової: “Після того, як простудював усього Колессу та Квітку, різних радянських і зарубіжних учених, зрозумів, що тільки вивченням друкованих матеріалів у фольклористиці нічого нового і цікавого здобути не можна. [...] Автор відчував, що повинен податися у світ за піснями, мати власні записи і відчуття, власні спостереження та ідеї, які виникали б при спілкуванні з простим людом, носієм пісенної культури усної традиції” [6, с. 9]. Достатньо виразно В. Гошовський дав зрозуміти, що друковані матеріали, як графічні, знакові чи семіотичні системи, котрі, попри свою беззаперечну вартість, не спроможні дати відповідь на численні запитання, що виникають при їхньому аналізі. Вони постають перед дослідником, як довершений факт, однак позбавлений психологічно-емоційних відчуттів, як факт, що породжує ідеї, проте не дає можливості їх верифікувати. Ідеальним у цьому постає безпосередній контакт з народними виконавцями та методично спланована польова робота дослідника: “Під час експедиції ми пізнаємо не тільки реальне життя сільського люду, але й ту ж саму реальність в художніх музично-поетичних відображеннях. І ці враження ми переживаємо двічі: під час експедиції та вдома, коли обробляємо зібраний матеріал, тобто коли його аналізуємо, розшифруємо та пізнаємо. Тільки так ми зможемо наблизитись до розуміння як таємниці народного музично-поетичного мистецтва, його семіотичної (знакової) суті, так і екзистенціальної суті його творців” [7, с. 413].

Понад тридцять років В. Гошовський періодично провадив експедиції, як в Україні так і за її межами (Вірменія, Росія). Вчений завершив експедиційну діяльність у 1987 році на Передкарпатті. У листі до Миколи Мушинки від 27 вересня 1987 року він написав: “Вже був в експедиції в тих селах, де 25 років тому записав «гоєканя», «вівкання», косарські та інші трудові пісні. Знайшов тих інформантів від яких тоді записав ці пісні. Але вони вже тепер не співають... На запитання чому, отримав дуже цікаву відповідь, яку і записав на магстрічку. Тепер вибираюся поїхати ще в інші райони до моїх колишніх інформантів” [13, арк. 1].

Словосполучення “польова робота” етномузиколог використовував у різних варіантах, надаючи йому або прагматичної конкретності, або романтичного забарвлення, проте, завжди зберігав його засадниче, функціональне призначення. У працях В. Гошовського трапляються й такі синонімічні словосполучення, як “музично-етнографічна робота”, “експедиційна робота”, “експериментальна робота”. Послугувався етномузиколог і такими назвами, як: “податися у світ за піснями”, “подорожі за піснями”, “фольклорна експедиція”, “робота в терені”. Кожному із цих словосполучень учений надавав чимале значення, підкреслюючи конкретну мету: “Дати безсмертя народним виконавцям старшого покоління, які є носіями традиційного (автентичного) фольклору, ми не можемо, але в наших силах і можливостях є засоби для фіксації і збереження того, що ще лунає в традиційних формах. Зберегти для наших нащадків автентичну народну пісню як звучачий феномен, як пам’ятку історії, як мистецький скарб – наш моральний обов’язок” [16, с. 15].

Важливого значення В. Гошовський надавав збирацькій роботі дослідника на конкретній етнографічній або географічній території, називаючи її “фольклорною базою”. За словами вченого: “Під терміном «фольклорна база» ми розуміємо конкретну історичну або етнографічну територію одного слов’янського народу, куди ми можемо у будь-який час відправитися у пошуках потрібних для нас пісень і провести там скрупульозні і швидкі польові дослідження” (пер. з рос. – В. П.) [5, с. 28]. Подібну думку вчений повторив у листі до фольклориста-філолога М. Мушинки, зазначивши, що саме там [на “фольклорній базі”] “здійснюються спостереження над реальним фольклором, там перевіряються результати, там формуються ідеї порівняльного дослідження. Отже, починається не із збірника пісень, а з реальної пісні, яку я можу знову і знову почути з уст різних інформантів” [15, с. 33]. Для В. Гошовського “фольклорною базою” була Закарпатська область.

Думки В. Гошовського про польову роботу, чи окремі її складові, містяться у різних його наукових працях. У першій друкованій статті “До питання про музи неодноразово чні діалекти Закарпаття”, написаній на основі зібраного фольклорного матеріалу, В. Гошовський чітко висловився стосовно запису музичного фольклору: “Інтенсивна праця по збиранню музичного фольклору за допомогою магнітофонів стає нині обов’язком не тільки фольклористів та музикознавців, але і діалектологів” [8, с. 73]. На переконання вченого, залучення діалектологів до запису народної музики, розкриває перспективу зародження нового наукового напрямку у фольклористиці – музичної діалектології. Проте, для її подальшого розвитку, на думку вченого, необхідно: “1) мати достатню кількість пісенного матеріалу з усіх районів, 2) розробити систематизацію матеріалу, 3) знайти закономірності музичного мислення і музичної мови народу” [8, с. 71].

Деякі проблеми польової роботи В. Гошовський порушив у рецензії на збірник Михайла Кречка “Закарпатські народні пісні”. Зокрема, вчений привернув увагу до питання професіоналізму й етики фольклориста стосовно їхнього ставлення до записів народної музики та їх опублікування. Передусім, критика була спрямована на вільне поводження М. Кречка з поетичними текстами народних пісень, себто намагання прилаштувати окремі слова й вирази до норм української літературної мови. Також учений наголошував на спотворенні змісту пісень

і неповній їх паспортизації [10]. Аргументована та різка критика на адресу М. Кречка була вмотивована, насамперед, власними поглядами В. Гошовського на фольклористику як науку. Протилежністю, стосовно змісту цієї публікації, можна назвати рецензію В. Гошовського на книгу Карела Феттерла “Lidové písně a tance z Valašskokloboucka”. Автор відніс цю збірку до взірцевого видання, де все зроблено на високому науковому рівні: “Немає сумніву, що ця збірка зацікавить наших фольклористів як своєрідною, гідною творчого застосування в нашій практиці, формою, так і змістом, що дає багатий матеріал для дальшого дослідження українсько-чеських музичних взаємозв’язків [12, с. 147].

Результати польової роботи суттєво залежать від заздальгідь підготованого питальника. В. Гошовський вважав, що питальники для польової роботи складаються залежно від завдань, що стоять перед дослідником. Питальник повинен формуватися так, щоб у нього ввійшли питання з допомогою яких вдалося б охопити увесь пісенний матеріал окремого населеного пункту, вичерпати пісенний запас виконавця та отримати найбільшу кількість індивідуальних і територіальних варіантів певних пісень та пісенних типів.

Окремою брошурою 1987 року В. Гошовський підготував методичні поради і питальник у машинописному варіанті в 1987 році. Ця мініатюрна праця В. Гошовського цікава передусім тим, що в ній видатний фольклорист, будучи теоретиком і практиком експедиційно-польової роботи, коротко виклав власні погляди, сформовані на основі багатолітнього збирацького досвіду. Запропонований В. Гошовським питальник складався із невеликої кількості обов’язкових питань, згрупованих за функціонально-тематичним принципом і в дедуктивній послідовності – від загальних до конкретних і спеціальних. Характерно, що більшість питань стосувалася обрядового фольклору. В окремих випадках етномузиколог рекомендував звертати увагу на специфіку виконання (соло – гурт). Однак у статті “Соціологічний аспект музичної етнографії” В. Гошовський дав зрозуміти, що успіх у польовій роботі залежить не тільки від питальника, він наголосив, що “інтерв’ювання залежить у більшій мірі від нашої тактовності та вмілої тактики, від знання психології та поведінки інформантів, ніж від якості питальника. Тому основні питання треба знати напам’ять, а відповіді і всю бесіду – фіксувати на магнітній стрічці. Стежачи за відповідями, ми задаємо додаткові питання, уточнюємо правильність і достовірність відповідей” (пер. з рос. – В. П.) [4, с. 18].

Ключовим питанням польової роботи, В. Гошовський вважав методику збирання музичного фольклору. Вчений ставив її у залежність від певної дисципліни музично-фольклористичної науки, як: історико-порівняльна етномузикологія (вивчення та моделювання індивідуальних варіантів пісень); етномузична психологія (виявлення талановитих виконавців, їхніх артистичних даних і психологічних особливостей); експериментальна етномузикологія (варто ті ж самі пісні записати окремо від літніх жінок і чоловіків, від представників середнього покоління, від дівчат та хлопців); лудографія (слід детально описати обряд, дійство, гру тощо, склад виконавців, їхні функції, ролі, спосіб виконання тощо) [3, с. 62; 11, с. 12–15].

Важливого значення у польовій роботі В. Гошовський надавав етиці взаємин із виконавцями народної музики. Він наголошував, що: “Між збирачем та

інформантом (виконавцем пісень) створюються особливі, сердечні, дружні стосунки, які сприяють утворенню відповідного настрою, так потрібного для невимушеного співу, для щирості прояву. В інформанта повинно виникнути бажання співати, тобто щиро «порозмовляти піснею» з гостем, якому повністю довіряє» [7, с. 412].

У згадуваній вже праці “Соціологічний аспект музичної етнографії” В. Гошовський також торкнувся такого явища, як індивідуальні та комплексні експедиції. Особисто він надавав перевагу індивідуальним експедиціям, вважаючи, що багатолюдні комплексні експедиції перетворюють обстежуваний етнографічний район у дослідну лабораторію, створюють діловито-напружену обстановку, порушують особистий зв’язок збирача й інформанта [4, с. 6–7].

В останньому десятилітті свого життя В. Гошовський приділяв істотну увагу проблемі збереження народної музики. Він наголошував на конечній потребі створення відповідних осередків, товариств, фонограмархівів, які б узяли на себе функцію збирання та збереження автентичного музичного фольклору. Науковець застерігав, що народна пісня “живе і вмирає разом зі своїми носіями, бо існує так довго, поки виконує свою естетичну, або соціальну функцію в народі” [9, с. 26].

Отже, можна стверджувати, що ґрунтовні ідеї В. Гошовського, які стосувалися ключових питань польової роботи, зокрема, теорії і методики запису народної музики, етики взаємин дослідника й інформанта, коректності та науковості публікування зібраного матеріалу, не втратили актуальності й на сьогодні. Вони можуть послужити доброю теоретичною та практичною базою для фольклорної польової роботи нинішньому та майбутньому поколінню.

Список використаної літератури

1. *Барток Б.* Зачем и как собирать народную музыку / Бела Барток / перевод, вступн. статья и примечания С. И. Вайса. – М. : Музгиз, 1959. – 48 с.

2. *Гордійчук М.* Як записувати народну музику (порадник для збирачів музичного фольклору) / М. Гордійчук. – К. : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1960. – 35 с.

3. *Гошовский В.* Объект–текст–сообщение / В. Гошовский // Сборник статей. Традиции и перспективы изучения музыкального фольклора народов СССР. – М., 1989. – С. 85.

4. *Гошовский В.* Социологический аспект музыкальной этнографии / Владимир Гошовский // Българско музикознание. – 1985. – Год. IX, кн. 4. – С. 3–19.

5. *Гошовский В.* У истоков народной музыки славян: Очерки по музыкальному славяноведению / В. Гошовский. – М. : Советский композитор, 1971. – 304 с.

6. *Гошовський В.* “... Біографічний етюд...” Лист В. Гошовського до Ольги Грабалової (в українському перекладі та мовою оригіналу) / Володимир Гошовський // Пам’яті Володимира Гошовського. 1922–1996 : зб. ст. та матеріалів / упоряд. В. Пасічник ; пер. з чес. М. Козак ; НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника. – Львів, 2006. – С. 7–13.

7. *Гошовський В.* Були колись літа / Володимир Гошовський // Професійна музична культура Закарпаття: етапи становлення / упоряд., підготов. текстів,

передм., приміт. Л. М. Мокану. – Ужгород : Карпати, 2005. – С. 360–413. – (Вип. 1: 60-річчю возз'єднання Закарпаття з Україною присвячується).

8. *Гошовський В.* До питання про музичні діалекти Закарпаття / В. Л. Гошовський // Матеріали першої Ужгородської міжвузівської конференції присвяченої вивченню карпатських говорів : доповіді та повідомлення Ужгородського державного університету. – Ужгород, 1958. – Вип. 3.– С. 70–74. – (Серія філологічна).

9. *Гошовський В.* До питання функціонування наукового центру карпатознавства / В. Гошовський // Благовісник праці : науковий збірник на пошану акад. М. Мушинки / уклад., ред. та передм. М. Зимомрі. – Пряшів, 1998. – С. 25–30.

10. *Гошовський В.* Збірник Закарпатських народних пісень / В. Гошовський // Народна творчість та етнографія. – 1960. – № 4. – С. 128–131. – Співавт.: Ю. Качій. – Рец. на зб.: Закарпатські народні пісні / Упоряд. М. Кречко. – Ужгород, 1959. – 188 с.

11. *Гошовський В.* Музична фольклористика в системі людознавства / В. Гошовський // Фольклор у духовному житті українського народу : тези регіональних наукових читань (Львів, 24–25 січня 1991 р). – Львів, 1991. – С. 12–15.

12. *Гошовський В.* Чеські народні пісні та танці / В. Гошовський // Народна творчість та етнографія. – 1961. – № 4. – С. 146–147. – Рец. на кн.: Lidové písně a tance z Valašskokloboucka / Uspoř. a zprac. K. Vetterl. – Praha, 1958. – Č. I. – 367 s.; 1960. – Č. II. – 506 s.

13. Домашній архів Володимира Гошовського. – Лист В. Гошовського до М. Мушинки від 27 вересня 1987 р. – Арк. 1.

14. *Кулаковський Л.* Как собирать и записывать народные песни / Л. Кулаковский. – М. : Советский композитор, 1962. – 50 с. – Массовая фольклорная библиотека любителей музыки.

15. *Мушинка М.* Автобіографія Володимира Гошовського в його листах до мене / Микола Мушинка /// Пам'яті Володимира Гошовського (1922–1996) : зб. ст. та матеріалів / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника ; упоряд. В. Пасічник. – Львів, 2006. – С. 19–49.

16. Центральний державний історичний архів України у Львові (ЦДІАУ у Львові). – Фонд Р-11. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 14–15. – Гошовський В. Меморандум відносно створення фонограмархіву та наукового ЦЕНТРУ автентичної народної пісні Львівщини. – Львів, травень, 1991. – Машинопис.

Стаття надійшла до редколегії 11.09.2014

Прийнята до друку 21.10.2014

VLADIMIR GOSHOVSKY ABOUT FIELD WORK OF THE SPECIALIST IN FOLKLORE

Volodymyr PASICHNYK

*Department of Musicology,
Ivan Franko L'viv National University,
str. Valova, 18, Lviv, Ukraine, 79000,
tel.: (+38050)-586-06-37; e-mail: pasichnyk_v@i.ua*

Field operation is of a great significance for a researcher of folk music as far as each branch of folklore music studies determines its own particular tasks. To solve them efficiently one should develop a methodically correct field work. V. Hoshovsky, a famous ethnomusicologist of the XXth century, paid a special attention to field operation in his scientific works. The article in question presents assembled and systematized V. Hoshovsky's views of the major issues of a folklorist's field operation.

Key words: field operation, field experiment, questionnaire, informants, folk songs, folklore music studies, ethnomusicology.